

Maria Sibylla Merian & Dochters

Vrouwenlevens tussen kunst en wetenschap

Tekst: Van 23 februari tot en met 18 mei 2008 presenteert *Leslie Schwarz* Museum Het Rembrandthuis in Amsterdam een tentoonstelling over het werk van de beroemde kunstenaar en wetenschapper Maria Sibylla Merian (1647-1719).

Meer dan honderd zelden getoonde meesterwerken zullen te zien zijn op de tentoonstelling, die in samenwerking met het J. Paul Getty Museum in Los Angeles werd ontwikkeld. Schitterend gekleurde tekeningen, ingekleurde prenten en rijk geïllustreerde boeken van veelkleurige vlinders en rupsen, bloemen en planten, exotische insecten en dieren zijn te bewonderen. Bijzonder zijn de adembenemend mooie aquarellen uit de koninklijke collectie in Windsor, die nu voor het eerst aan het publiek worden getoond.

Maria Sibylla Merian (1647-1717)

Maria Sibylla Merian werd geboren in Frankfurt uit een Nederlandse moeder en een Zwitserse vader en groeide op in een intellectuele familie van kunstenaars en uitgevers. Al van jongs af aan ontwikkelde Maria Sibylla een passie voor het onderzoeken en weergeven van insecten. Van haar stiefvader, de stillevenschilder Jacob Marrel, leerde zij bloemen en planten schilderen. Na haar huwelijk met de kunstenaar Johann Andreas Graff, vestigde het paar zich in Neurenberg. Merian verwierf al bekendheid met haar twee rupsenboeken (1679 en 1683), waarin zij als een van de eersten de levenscycli (ei, rups, pop, vlinder) van Europese vlinders afbeeldde, tezamen met hun voedselplant. In 1685 scheidde Merian van haar echtgenoot en trok met haar twee dochters, Johanna en Dorothea naar het Friese Wieuwerd, waar zij zich aansloot bij de Labadisten. Zes jaar later, in 1691, verhuisden moeder en dochters naar Amsterdam en zetten een eigen bedrijf op waar ze pigmenten, penselen, geprepareerde insecten en dieren op sterk water verkochten aan de vele verzamelaars, handelaren en drukkers die de stad rijk was.

Suriname

In Amsterdam vergaapte Maria Sibylla zich aan alle vreemde diersoorten die de VOC-schepen meevoerden. Ze besloot in 1699 zelf naar Suriname te gaan, vergezeld door haar jongste dochter Dorothea, om de levenscyclus van de insecten aldaar te bestuderen en te tekenen.

Waarschijnlijk wilde Merian inspelen op de interesse in Amsterdam voor gepubliceerde afbeeldingen van exotische planten, dieren en insecten. Rijke verzamelaars waren bereid hiervoor hoge prijzen te betalen. In 1701 kwam Merian doodziek terug in Amsterdam, met een schat aan tekeningen, maar ook gedroogde en op sterk water geprepareerde insecten, vogels en reptielen. In 1705 publiceerde ze in het Latijn en Nederlands een boek over Surinaamse vlinders, *Metamorphosis Insectorum Surinamensis, Ofte Verandering der Surinaamse Insecten*, waarmee ze tijdens haar leven al beroemd werd.

Kunst en wetenschap

Merians werk wordt tegenwoordig vooral gewaardeerd om de buitengewone kunstzinnige kwaliteit. Haar tekeningen van bloemen, insecten en reptielen zijn van een adembenemende schoonheid, gedetailleerd van lijn en schitterend van kleur en nog altijd zeer gewild bij verzamelaars in de gehele wereld. Haar werk is echter ook van wetenschappelijk belang. Tot ver in de 19de eeuw werden haar publicaties door wetenschappers bestudeerd en becommentarieerd. Carl Linnaeus (1707-1778), bijvoorbeeld, botanicus en grondlegger van de huidige naamgeving in de biologie (binominale nomenclatuur), werkte waarschijnlijk met afbeeldingen van Merian en wellicht zelfs met de door haar geprepareerde insecten. Merians werken over Europese vlinders zijn naar hedendaagse maatstaven nog steeds waardevol, want zeer gedetailleerd en nagenoeg foutloos.

Samenwerking

De Vlinderstichting heeft in opdracht van het Rembrandthuis een speurtocht voor kinderen bij de tentoonstelling ontwikkeld.

Vrouwenlevens

Merian was een voor haar tijd bijzonder zelfstandige en geëmancipeerde vrouw, die een bijzonder leven leidde. Niet alleen werkte ze als onafhankelijke onderzoeker en tekenaar, maar zij scheidde van haar man, maakte een heel nieuw leven voor zichzelf in Amsterdam en zette zelfs een eigen bedrijf op. Ook ondernam ze een gevaarlijke reis naar Suriname met haar jongste dochter Dorothea, zonder mannelijke begeleiding. Deze zelfstandigheid was niet uniek voor de 17de eeuw, maar wel ongebruikelijk, en heeft te maken met het intellectuele milieu waarin ze was opgegroeid. Haar vader - de geleerde graveur en uitgever Matthäus Merian de Oude - gaf door zijn succesvolle uitgeverij de basis voor een leefomgeving die gevuld was met wetenschap, literatuur en kunst, waarin ook vrouwen werden geacht deel te nemen. Haar moeders tweede huwelijk met de bloemschilder Jacob Marrel droeg voor een groot deel bij aan haar kunstzinnige opvoeding. Merians werklust en doorzettingsvermogen getuigen van een vastberadenheid en doelgerichtheid die kenmerkend is voor haar leven én voor die van haar dochters.

De tentoonstelling

Aanleiding voor de tentoonstelling is de rijk geïllustreerde publicatie met gelijknamige titel *Maria Sibylla Merian & Dochters. Vrouwenlevens tussen kunst en wetenschap*, door Dr. Ella Reitsma. Het boek is het resultaat van jaren van intensieve studie, waarbij entomoloog dr. Sandrine Ulenberg nauw betrokken was. Reitsma trad tevens op als gastconservator. In zowel boek als tentoonstelling ontstaat een helder beeld van Merians betekenis en werkwijze als kunstenares en wetenschapper en de rol die haar beide dochters daarbij speelden. Bruiklenen uit binnen- en buitenland maken het mogelijk om elk facet van Merians werk en leven te belichten. Een bijzondere studiealbum van het Zoologisch Instituut in St. Petersburg toont delicaat in grafiet en waterverf getekende studies. Er zijn in detail uitgewerkte gekleurde tekeningen op perkament, bedoeld als definitief ontwerp voor de graveur, afkomstig uit Engeland, Duitsland, Nederland en Los Angeles. Een aantal aquarellen uit de Royal Collection in Windsor zijn ter gelegenheid van de tentoonstelling voor het eerst uit hun album gehaald en aan het publiek vertoond. De dieprode bloemblaadjes van de Palulu en de helderblauwe vleugels van de Morpho-vlinder op enkele van deze bladen, zijn net zo schitterend van kleur alsof ze gisteren door Merian getekend zijn. Verschillende publicaties van Merian zijn te bewonderen, waaronder het grote boek over vlinders in Suriname.

Hortus Botanicus Amsterdam – anno 1638

Tegelijkertijd toont de Hortus (waar Merian tijdens haar leven vaak is geweest) - vlak om de hoek van het Rembrandthuis - de planten, rupsen en vlinders die Merian tot levenslange fascinatie bewogen en die zij in haar "Surinameboek" op schitterende wijze vastlegde. In de Hortus zijn de verschillende exotische planten te zien die Merian tekende. In de vlinderkas worden spe-

ciale kweken van Surinaamse vlinders uitgezet, zodat de bezoeker de fascinerende ontwikkeling van eitje, tot rups, tot pop en tot vlinder kan zien, zoals Merian die in haar werk vastlegde. Een reconstructie van Merians werkplaats maakt zichtbaar hoe deze avontuurlijke vrouw de exotische exemplaren in 17de-eeuwse omstandigheden "naar het leven" tekende in Suriname.

Praktische informatie

De tentoonstelling loopt van 23 februari t/m 18 mei 2008. In het weekend zijn er gratis rondleidingen van ongeveer 45 minuten over de tentoonstelling in Museum Het Rembrandthuis. Deze beginnen om 13 uur en om 15 uur. De bezoeker mag hier onaanmeld bij aansluiten.

Kijk voor meer informatie op www.rembrandthuis.nl. ●

Aanbieding voor donateurs

Op vertoon van de bon op blz. 27 én het toegangsbewijs voor Museum Het Rembrandthuis krijgt de bezoeker van de Hortus Botanicus GRATIS KOFFIE EN TAART naar keuze voor maximaal twee personen in het café van de Hortus (ter waarde van € 5,50).

